

КОМПОЗИЦІЙНО-СЮЖЕТНА ОРГАНІЗАЦІЯ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ В ТЕРМІНАХ ТЕОРІЇ В. ПРОППА

THE COMPOSITION AND PLOT ORGANIZATION OF AUSTRALIAN FAIRY TALE IN THE CONTEXT OF V. PROPP'S THEORY

Ставенко О.В.,

аспірант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонського державного університету

Статтю присвячено дослідженню композиційно-сюжетної організації австралійської літературної казки через виділення функцій дійових осіб у термінах В. Проппа. Охарактеризовано основні функції дійових осіб згідно з теорією будови фольклорної казки В. Проппа. Висвітлено специфіку сюжету й композиції австралійської літературної казки на матеріалі художнього тексту для дітей Ата Вестбурі «Золота хмара». Розроблено модель композиційно-сюжетної організації аналізованої казки, що містить два набори функцій дійових осіб і коментарі наратора. Описано лінгвостилістичні засоби реалізації виявлених структурних компонентів у художньому тексті.

Ключові слова: літературна казка, композиційно-сюжетна організація, структурний підхід, функції дійових осіб, австралійська література для дітей.

Статья посвящена исследованию композиционно-сюжетной организации австралийской литературной сказки посредством выделения функций действующих лиц в русле учения о строении сказки В. Проппа. Охарактеризованы основные функции действующих лиц согласно теории строения фольклорной сказки В. Проппа. На материале художественного текста для детей Ата Вестбери «Золотое облако» освещена специфика сюжета и композиции австралийской литературной сказки. Разработана модель композиционно-сюжетной организации анализируемой сказки, которая включает в себя два набора функций действующих лиц и комментарии наратора. Описаны лингвостилистические средства реализации выявленных структурных компонентов в художественном тексте.

Ключевые слова: литературная сказка, композиционно-сюжетная организация, структурный подход, функции действующих лиц, австралийская литература для детей.

The article is focused on the study of the composition and plot organization of Australian literary fairy tale through the detachment of the character's functions in the context of V. Propp's structure of fairy tale. It is described the main character's functions in accordance with V. Propp's theory of the structure of folklore fairy tale. It is dealt with the peculiarities of the plot and composition of Australian literary fairy tale through the case study of Atha Westbury's literary text for children "Golden Cloud". It is given the model of the composition and plot organization of the analyzed fairy tale that includes two sets of character's functions and narrator's comments. It is described the linguostylistic means of realization of the revealed structural components in the literary text.

Key words: literary fairy tale, composition and plot organization, structural approach, character's functions, Australian literature for children.

Постановка проблеми. Інтерес до жанру літературної казки як скарбниці народної мудрості зростає у зв'язку з потребою особистості до самоідентифікації себе як представника людської раси взагалі та як члена певної нації, етносу. Літературну казку визначають як авторський художній твір, що спирається на жанрові архетипи фольклорної казки, проте має свої структурні й лінгвостилістичні особливості [4, с. 5]. Одним із об'єктів дослідження казки є її композиційно-сюжетна організація, що попри певне висвітлення потребує більш повного теоретичного обґрунтування й систематизації підходів до її вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення композиційно-сюжетної організації казки здійснювалось у руслі різних поетик. Так, у контексті *історичної поетики* ключовим терміном у дослідженні цього аспекту казки слугує *мотив* як основна найпростіша одиниця сюжету

(О. Веселовський [2], В. Шкловський [14], О. Фрейденберг [12]).

У річизі *формальної школи* вивчення композиційної структури твору здійснюється в термінах «мотив», «сюжет», «фабула» й «композиція» (В. Кожин [6], Б. Томашевський [10], В. Халізов [13]), де фабула розуміється як сукупність мотивів у їх логічному причинно-часовому зв'язку, сюжет – як сукупність цих же мотивів у тій послідовності й зв'язку, у яких вони подані у творі [10, с. 182–183], а композиція – як розташування й співвіднесеність усіх компонентів художньої форми [5, с. 163].

Дослідження ж композиційно-сюжетної організації казки в контексті *структурного підходу* ґрунтується на виділенні елементів твору, що формують його структуру. Ключове значення для розвитку цього підходу відіграє науковий доробок видатного філолога В. Проппа, що слугував основою науко-

вої методології структуралістів (К. Бремон [1], А.-Ж. Греймас [3]). Праця вченого «Морфологія чарівної казки» [8] розкриває авторську теорію будови російської фольклорної чарівної казки, згідно з якою стійкими структурними елементами казки є функції дійових осіб [8, с. 20]. Книга під назвою «Історичне коріння чарівної казки» значно розширює та деталізує вивчення композиційних елементів чарівної казки в діяхронії [7].

Теорія В. Проппа про будову казки не втрачає своєї актуальності й на сучасному етапі дослідження сюжету й композиції цього жанру. Так, у руслі *когнітивної лінгвістики* зазначають (В. Єфименко [4, с. 5–6], О. Солодова [9, с. 21]), що структурно-композиційна будова сучасних англійських літературних казок містить набори функцій дійових осіб, виокремлені В. Проппом, які відрізняються своїм змістом і кількістю; ці структурні елементи відповідають таким основним компонентам композиції казки, як текстові ситуації.

Вивчення особливостей композиційно-сюжетної організації австралійських літературних казок загалом і їх етнічної специфіки зокрема в працях вітчизняних учених є недостатнім, тому ця тема потребує ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Інтерпретаційно-текстовий і функційний аналіз текстів австралійських літературних казок показав, що для з'ясування структурних особливостей їх композиційно-сюжетної організації є необхідною теорія В. Проппа.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні особливостей композиційно-сюжетної організації австралійської літературної казки Ата Вестбурі «Золота хмара» й описі її в термінах теорії В. Проппа.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити особливості композиційної будови казки в контексті теорії В. Проппа; виявити й схарактеризувати функції дійових осіб на матеріалі австралійської літературної казки Ата Вестбурі «Золота хмара»; з'ясувати специфіку композиційно-сюжетної організації австралійської літературної казки; описати лінгвостилістичні засоби реалізації виокремлених структурних компонентів у художньому тексті.

Об'єктом дослідження є композиційно-сюжетна організація австралійської літературної казки, а предметом – особливості актуалізації структурних елементів композиційно-сюжетної організації казки в термінах В. Проппа в австралійських художніх текстах для дітей.

Виклад основного матеріалу. За В. Проппом, композиція казки складається зі стійких структурних компонентів, якими постають функції дійових осіб. Під функцією В. Пропп розуміє вчинок персонажа, визначений в аспекті його значущості для ходу дії. Послідовність функцій є завжди однаковою, а їх кількість обмежена й налічує 31 одиницю [8, с. 20].

Функції дійових осіб умовно можна об'єднати в групи (рисунок 1), що відповідають композиційно-сюжетним елементам художнього твору (початкова ситуація, функції підготовчої частини казки, зав'язки, розвитку дії, кульмінації й розв'язки) [там само, с. 47].

Початкова ситуація

Функції дійових осіб підготовчої частини

• «відлучка» → «заборона» → «порушення» → «вивідування» → «видавання» → «підвох» → «підсобництво»

Функції дійових осіб зав'язки

• «нанесення шкоди» або «нестача чогось» → «посередництво» → «початок протидії»

Функції дійових осіб розвитку дії

• «перша функція дарувальника» → «реакція героя» → «отримання чарівного засобу» → «просторове переміщення між двома царствами» → «боротьба» → «таврування»

Функція дійових осіб кульмінації

• «ліквідація біди»

Функції дійових осіб розв'язки

• «повернення» → «переслідування» → «спасіння» → «весілля»

Рис. 1. Композиційна структура казки в термінах В. Проппа

Підготовчій частині казки передуює **вихідна (початкова) ситуація**, що вводить у твір героя, членів його родини, характеризує їхнє положення [8, с. 23]. За початковою ситуацією слідує **підготовча частина казки**. До цієї групи вчений відносить такі функції: «відлучка», де один із членів родини відлучається з дому; «заборона», що полягає у зверненні до героя із заборонаю, із наказом чи пропозицією; «порушення», коли заборона порушується або наказ (пропозиція) виконується; «вивідування», зміст якого полягає в спробі анта-

гоніста розвідати інформацію про героїв або якісь предмети; «видавання», коли антагоніст отримує певні відомості про свою жертву; «підвох», де антагоніст намагається обдурити свою жертву з метою оволодіння нею або її майном; «підсобництво», коли жертва піддається обману ворога й мимоволі йому допомагає [там само, с. 24–26].

Після реалізації функції «підсобництво» завершується підготовча частина казки, і починається **зав'язка** сюжету твору. До цієї групи належать функції «нанесення шкоди» або «нестача чогось»; «посередництво», що полягає в повідомленні про біду чи нестачу, зверненні до героя з проханням або його відправленні; «початок протидії», де герой погоджується на протидію [8, с. 27–32].

Далі йде **розвиток дії казки**, репрезентований функціями дарувальника й отриманням чарівного засобу. «Перша функція дарувальника» полягає у випробуванні, випитуванні героя, нападі на нього, що сприяє отриманню ним допомоги у вигляді чарівного засобу чи помічника. За нею слідує функції «реакція героя» й «отримання чарівного засобу», «просторове переміщення між двома царствами», «боротьба» між героєм та антагоністом і «таврування» [8, с. 33–42].

Кульмінація казки представлена функцією «ліквідація біди», де сюжет сягає своєї вершини [8, с. 42–44]. Після цього маємо групу функцій, які є **розв'язкою** твору, а саме: «повернення», «переслідування», «спасіння» від переслідування й «весілля» [там само, с. 44–49].

Слід зазначити, що нами перераховані не всі функції, виокремлені В. Проппом. Перед кінцевою функцією можлива наявність ще однієї додаткової групи, складові частини якої хоча й утворюють окремий самостійний сюжет, усе ж є продовженням казки, а саме: функції «невпізнане прибуття» героя додому чи в іншу країну, «необгрунтовані зазіхання» хибного героя, «складне завдання», «рішення» завдання, «упізнавання» героя, «викриття» хибного героя чи антагоніста, «трансфігурація» героя в нову подобу, «покарання» ворога [8, с. 47–49]. За В. Проппом, казка може складатися з необмеженої кількості основних і додаткових наборів функцій дійових осіб («ходів» казки) [там само, с. 46].

Висвітлена В. Проппом композиційна будова російської фольклорної казки може бути застосована й для вивчення композиційно-сюжетної організації фольклорних і авторських казок різних народів.

Австралійська література для дітей є досить молодою, порівнянно з літературами, що представляють європейську культуру. Якщо перші

спеціально призначені для дітей літературні твори у світі з'являються близько XVIII ст., то на австралійському континенті це відбувається наприкінці XIX ст., коли були опубліковані перші книги місцевих письменників [16].

Австралійській літературі для дітей властиве звернення до проблем заселення континенту європейцями, реального буденного життя на віддаленій від узбережжя території бушу, висвітлення самобутньої культури австралійського корінного населення, зосередженої довкола вірувань у період *Dreamtime* [16].

Попри етноспецифічні особливості австралійських художніх творів для дітей літературним казкам кінця XIX – початку XX ст. притаманний досить відчутний вплив європейської культури. Зокрема, аналіз текстів казок цього періоду засвідчив, що деякі персонажі австралійських казок були запозичені з європейської літератури. Так, у художніх текстах повсякчас фігурують чарівні феї кельтського фольклору, ельфи, велетні та гноми – герmano-скандинавського, русалки зі слов'янської міфології, сирени – з давньогрецької тощо. Перейняті й деякі казкові мотиви та навіть сюжети всесвітньо відомих казок.

Яскравим прикладом австралійської літературної казки періоду зародження національної літератури для дітей є збірка казок Ата Вестбурі «*Australian Fairy Tales*» [17], опублікована в 1897 р. Праця налічує 29 окремих творів, у яких зображено казкові пригоди героїв.

Продемонструємо дослідження композиційно-сюжетної організації літературної казки в термінах теорії В. Проппа на матеріалі художнього тексту першої у збірці казки «Золота хмара».

У творі йдеться про фантастичні пригоди сторожа золоті копальні на ім'я Самсон Нагет протягом різдвяних свят. Із допомогою містичного чоловіка Грєппла герой опиняється в казковій країні *Golden Cloud*, де стикається з надокучливим карликом Даском. Після спроби Даска нашкодити Самсонові й Грєпплові головний герой казки переслідує його, щоби помститися. Під час цієї погоні Самсонові зустрічається стара, яка називає себе Матінка Дот, і просить героя допомогти донести тяжкі дрова до неї додому. У нагороду за виконання цього завдання стара дарує Самсонові чарівний ріг, що виконує будь-які бажання. Саме з його допомогою герой долає свого ворога Даска й цим самим визволяє з його полону прекрасну принцесу Сілверхейз і знімає чари, накладені Даском на її королівство й усіх його мешканців. Повернувши красуню до її родини, герой одружується з нею. Завершується казка тим, що Самсон

прокидається в золотій копальні й розуміє – це був лише сон.

У композиційно-сюжетній організації казки Ата Вестбурі нами були виокремлені структурні моделі, що в термінах В. Проппа відповідають функціям дійових осіб. Ці елементи утворюють два ходи казки, один з яких налічує 16 функцій, другий – 8.

У художньому тексті «Золота хмара» вихідна ситуація першого ходу репрезентована описом місця, де працює головний герой твору, конкретизацією часу дії та введенням головного героя твору. Місцем, із якого починається дія казки, є золота копальня: *“The heart of a deep mine! A gold mine, with all its dim and rugged corridors, its tunnels and windings, lighted only by a dull taper here and there”* [17, с. 10]. Через використання в поданому текстовому фрагменті епітетів із семантикою «глибокий» (*deep*), «тьмянний» (*dim, dull*), «грубий» (*rugged*), лексичних одиниць *corridors, tunnels, windings* створюється враження безвихідності ситуації, її заплутаності.

Час дії казки в художньому тексті конкретизовано: *“There is no one at work, for it is Christmas Eve”* [17, с. 10]. Вибір такого періоду в році має прагматичну функцію. Різдвяні свята завжди викликають асоціацію з дивом і чимось незвичайним.

Уведення в текст твору головного персонажа полягає в детальному його описі. Перед нами постає сторож золотої копальні Самсон Наггет, невисокого зросту, але дуже сильний молодий чоловік: *“He is a young man, not tall, but strongly made, and with limbs like another Hercules. On account of his great strength and a certain good temper combined, his mates call him, Samson the Nugget”* [17, с. 10]. Основними характеристиками персонажа, актуалізованими в художньому тексті, є його сила й доброта. Прізвисько героя, *Samson the Nugget*, є алюзією на біблійного героя Самсона, який славився своєю силою й міццю, зосередженою в його волоссі. Семантика ж номінативної одиниці *the Nugget* («самородок (золота); крупниця чого-небудь цінного») натякає як на професію персонажа, так і на особливості його характеру, зокрема розум, доброту, допитливість. У художньому порівнянні *“like another Hercules”* власне ім'я *Hercules* є алюзією на міфологічний сюжет про давньогрецького героя Геркулеса, котрий є символом велетенської сили й нездоланності.

Підготовча частина казки, що слідує за початковою ситуацією, властива й австралійській літературній казці, проте функції, що входять до неї, можуть бути дещо модифікованими. Так, у казці

«Золота хмара» опускаються функції «відлучка» з дому одного з членів родини, «вивідування» й «видавання», характерні для російської фольклорної казки.

У композиційно-сюжетній організації літературної казки Ата Вестбурі першою функцією дійових осіб є «заборона», представлена в художньому тексті в оберненій формі наказу чи пропозиції [8, с. 24]. Реалізація «заборони» пов'язана з появою у творі допоміжного персонажа Грєппла, який звертається до Самсона Наггета з наказом слідувати за ним у країну *Golden Cloud*: *“Get up, Samson the Nugget, and follow me,” said he in a brief, gruff tone* [17, с. 11], а потім переносить головного героя в казковий світ, проте не бере участі в подальшому розвитку дії.

Згода Самсона йти за ним реалізує функцію «порушення заборони» у формі виконання наказу [8, с. 25]: *“Grapple, without a word, turned on his heel and led the way further down the dark recesses of the tunnel. Our hero followed”* [17, с. 11]. Герой залишає свою шахту й вирушає з Грєпплом у казковий край.

Функції, що йдуть наступними у фольклорній казці, «вивідування» й «видавання» [8, с. 25–26], у літературній казці Ата Вестбурі опускаються. Натомість у художньому тексті зображено, як герої твору два дні йдуть густими хащами, а на третій опиняються на просторій рівнині біля велетенської скелі: *“On the third day Grapple and his companion emerged upon a wide, extensive plain. Towering in the distance, like a pyramid, they observed a gigantic rock standing out above the level expanse around”* [17, с. 13–14]. Ця скеля, яка насправді є замком, повним дуже реалістичних скульптур людей (*“These figures were in every room, and were so life-like in their dimensions and appearance”* [17, с. 15–16]), стає прихистком Самсона й Грєппла на ніч.

Далі в художньому тексті представлені функції «підступ» і «підсобництво», перша з яких репрезентована описом того, як поки що невідомий зловмисник намагається завдати шкоди героям, а друга – тим, як вони реагують на обман ворога. Зокрема, сон Самсона Наггета переривається гучним звуком удару у вухо: *“The Nugget had scarcely closed his eyes, however, ere he was roused by the application of a hard whack on the drum of his left ear”* [17, с. 16]. Герой запідозрює в цьому вчинкові Грєппла, який спить поруч, і починає його бити, цим самим піддаючись обману ворога. Наступним прокидається від уколу ножем Грєппл і кидається на свого товариша, знову таки несвідомо допомагаючи лиходієві.

Після реалізації функції «підсобництво» завершується підготовча частина казки й починається низка функцій, які слугують зав'язкою твору. У художньому тексті «Золота хмара» цим функціям дійових осіб відповідає нанесення тілесних ушкоджень героєм зловмисником і рішення Самсона Наггета знайти його й помститися. Так, злочинні дії реалізують функцію «нанесення шкоди»: *“I think both of us have been the dupes of some rascally enemies hereabout. I receive a thump on the ear, you a wound in the leg, when both of us are sound asleep”* [17, с. 18]. Функція «посередництво» в літературній казці опускається, і оповідь одразу переходить до реалізації функції «початок протидії», вираженої у вигляді обіцянки героя з'ясувати, ким є зловмисник: *“Let us to slumber again. Daylight will be here anon; in the mean-time, I will keep watch to discover our lurking foe”* [17, с. 18].

Саме з репрезентацією цих функцій герой, визначений В. Проппом як антагоніст, безпосередньо вводиться в художній текст. Так, у текстовому фрагменті зазначено, що противником Самсона є потворний карлик: *“Watching the intruder, our hero saw he was a dwarf, and a very ugly one”* [17, с. 18]. Через художні порівняння частин тіла персонажа з барилом елю (*“The body of the wee monster was like an ale keg”*), корою дерева (*“the skin knobbed and gnarled like the bark of a tree”*), рідвняним пудингом, пастернаком і агатом (*“A head, the counterpart of a Christmas pudding with a slice cut out for a mouth, a parsnip for a nose, and a pair of agates for eyes”*) [17, с. 18] негативні сторони зовнішності карлика гіперболізуються й навіть висміюються.

Якщо в поданих прикладах за допомогою семантики номінативних одиниць, використаних для опису персонажа, і різноманітних стилістичних засобів створюється комічний ефект, то надалі акцентується увага на зв'язку персонажа з надприродними силами й злом. Так, денотативним значенням імені героя *Dusk* та його королівста *Twilight* є «сутінки; сутінковий, темний»: *“Poor, mean earthworm, knowest thou not that the mighty Dusk is lord and master here in Twilight?”* [17, с. 30], що характеризує Даска як представника темних сил.

Наступною функцією, представленою в художньому тексті, є «відправка героя»: *“Yet, before the dwarf had time to reach the garden wall, our hero was up and pursued his foe”* [17, с. 19]. Зміст функції полягає в тому, що головний персонаж твору Самсон вирушає на пошуки противника.

За класифікацією В. Проппа наступними мали бути функції дарувальника й отримання чарів-

ного засобу. Проте в літературній казці «Золота хмара» їм передують функції «просторове переміщення між двома царствами» [8, с. 40–41], представлена в тексті твору спуском героя під землю з метою спіймати зловмисника: *“Clinging firmly to the rope, the Nugget descended until he reached the end of it. <...> the adventurer let go the rope and found himself in a low, arched cavern”* [17, с. 22]. Так, Самсон залишає свого товариша Грешпла спати в замку, а сам знаходить підземний хід і спускається в печеру.

Далі в художньому тексті вводиться новий персонаж – дарувальник, яким є Матінка Дот (*Mother Dot*), стара, що зустрічається героєві в австралійському буші: *“a very ancient dame seated upon a bundle of firewood she had evidently gathered”* [17, с. 23]. Із її появою пов'язана реалізація «першої функції дарувальника».

Так, у ролі дарувальника Матінка Дот випробовує героя казки: жінка просить донести її дрова додому: *“Do you know, I'm right glad you came this way. You look strong. Will you carry my parcels for me?”* [17, с. 23]. В обмін на виконання завдання стара обіцяє допомоги в пошуках злодія Даска: *“Fulfill your promise to me and I will help you”*. *“Agreed,” cried our hero*” [17, с. 24]. Герой погоджується, що є втіленням функції «реакція героя».

Попри складність завдання, що репрезентоване в текстовому фрагменті через художні порівняння ваги дров з вагою золота й свинцю (*“The bundle of fire-wood seemed as heavy to him as so many bars of solid gold, while the baskets appeared to have been suddenly freighted with ingots of lead, the weight of which almost took away his breath”* [17, с. 25]), зрештою, герой проходить випробування, і в його розпорядження потрапляє чарівний засіб.

За В. Проппом, чарівним засобом може бути тварина; предмет, з якого з'являються помічники; предмет із чарівними властивостями або ж певними надприродними якостями [8, с. 36]. У тексті літературної казки «Золота хмара» таким предметом є ріг чарівного барана з містичної країни *Moonshine*: *“This is the horn of an enchanted ram. The animal was bred by my great grandsire, the King of Moonshine <...> For whatever you may wish for this relic shall supply”* [17, с. 26–27]. Передача героєві рогу, що виконує всі бажання, реалізує функцію «отримання чарівного засобу».

Саме за допомогою чарівного рогу Самсонові вдається віднайти свого ворога: *“So he put the relic to the test. “Swift and potent indeed was the effect. Scarcely had the desire taken shape in his mind ere his eyes beheld a massive structure about the distance*

of a mile right ahead of him” [17, с. 28]. Герой застосовує ріг, і перед ним одразу ж з’являється будівля, у якій і ховається об’єкт його пошуків.

Наступною в переліку В. Проппа йде функція «**боротьба**», коли герой і його супротивник змагаються між собою [8, с. 41–42]. Ця функція є і в австралійській казці, проте до безпосередньої сутички з Даском відбувається боротьба з двома його слугами-монстрами та зустріч із принцесою.

Так, поборовши монстрів, герой потрапляє до маєтку Даска, де бачить яскраву велику кулю (*“a large globe of white crystal <...> this beautiful piece of workmanship”* [17, с. 32]) і припускає, що саме в ній ховається зловмисник. Проте, відкривши кулю за допомогою чарівного рога, Самсон бачить у ній прекрасну леді: *“While from within there rose before his wondering sight not the ugly sprite but the graceful form of a lovely young maiden”* [17, с. 32]. У текстових фрагментах, де містяться описи принцеси, використані лексичні одиниці із семантикою краси, сяйва, ніжності. Зокрема, колір шкіри героїні порівнюється з мушлею: *“Her complexion was like that delicate tint we see upon the pearl shell”*, волосся – із сяйвом золота: *“her hair shone like burnished gold”*, а голос – із солодким воркуванням голубки: *“No ring-dove cooing for its mate had softer, sweeter voice than Princess Silverhaze”* [17, с. 32–33]. Ім’я героїні *Silverhaze* є складеним іменником, що має значення «сріблястий серпанок». Слід зазначити, що *silver* («срібло») є символом чистоти, цноти й красномовності, а також металом королев, а символічним значенням другого компонента імені принцеси *haze* («туман, серпанок») є розвиток, зміни й надприродне втручання [11]. У такий спосіб Сілверхейз представлена в художньому тексті прекрасною, чистою у своїх помислах казковою представницею королівського роду.

Із появою принцеси відкривається **другий хід казки**, що ускладнює її композиційно-сюжетну структуру. Так, Сілверхейз розповідає Самсонові про те, як Даск викрав її із сім’ї й збирався одружити на собі, що відповідає функції В. Проппа «**нанесення шкоди**» у формі викрадення людини й погрози насильницьким шлюбом [8, с. 27–29]: *“Because I would not consent to become the wife of a wicked dwarf, named Dusk, he stole me from my home, and conveying me here, enclosed me in yon crystal globe”* [17, с. 33]. Цей текстовий фрагмент виконує й функцію «**посередництво**» – героєві повідомляють про біду, яку зловмисник наніс іншому персонажеві, у цьому випадку – принцесі. У наступному текстовому фрагменті реалізована функція «**початок протидії**»: *“...he said. “I swear*

I will not rest until I have placed you safe again in the arms of your kith and kin” [17, с. 33]. Зміст цього елемента полягає в обіцянці героя повернути принцесу додому. Разом ці три функції утворюють зав’язку нового ходу казки.

За другою зав’язкою слідує реалізація функції «**боротьба**» [8, с. 42], що є спільною для обох рядів функцій. У художньому тексті змальовано ще один (третій) бій героя зі слугами Даска, у результаті якого герой перемагає суперників, підпалює маєток зловмисника й перетворює самого Даска на віслиюка, що представлено в текстовому фрагменті: *“By its <of the ram’s horn> potent force our hero set the whole army of monsters by the ears, who fell foul of and slew each other. Not satisfied with this, they set fire to the mansion, where, amidst the conflagration, those who were not slain perished in the flames. <...> our hero seized the dwarf, and transforming him into a donkey...”* [17, с. 36]. Отже, за допомогою чарівного засобу герой долає свого ворога, що представляє в художньому тексті функцію «**перемога**» [8, с. 42]. Слід зазначити, що в літературній казці відсутня функція «таврування», яка передує «боротьбі» у структурі російських фольклорних казок [8, с. 42].

Із функції «боротьба» логічно випливає реалізація кульмінаційної функції «**ліквідація біди**», що в композиційно-сюжетній структурі казки В. Проппа є парною стосовно функції «нанесення шкоди» [8, с. 42]. У казці Ата Вестбурі міститься два ходи казки, кожен з яких має специфічну «біду», а саме нанесення Даском фізичної шкоди Самсонові і його товаришеві та викрадення й ув’язнення ним же принцеси Сілверхейз. Ліквідацію біди першого ряду функцій реалізує покарання зловмисника через перетворення його на віслиюка, а другого – визволення в результаті перемоги над Даском принцеси з полону й подальше її повернення батькові.

Оскільки далі в тексті твору йдеться про мандрівку героя й принцеси до Матінки Дот, а не до героя додому (*“...placed the King’s daughter on his back, and retraced his steps to Mother Dot’s hut on the cliff”* [17, с. 36]), маємо розв’язку другого ходу казки у вигляді реалізації функції «**повернення**».

Стара розповідає про те, що домом Сілверхейз є той самий занедбаний палац, де герой ночував із Грєпллом (*“That rock on the plain is the palace of King Golden Cloud. This damsel is the King’s only child”* [17, с. 38]), і що з перемогою над злим Даском було знищене прокляття, яке він наслав на королівство принцеси: *“By the dwarfs enchantments, the King, Queen, ladies, nobles, courtiers, and every soul within*

the palace were transformed into the likeness of stone images. <...> *Ah I my son, but thanks to thy strong back and unfaltering courage the spell is broken*” [17, с. 39]. Поданий текстовий фрагмент можна визначити як ліквідацію ще однієї біди у формі «зачакловане розчакловується» (за термінологією В. Проппа) [8, с. 43], про яку раніше в тексті казки не йшлося.

Повернутися до палацу Сілверхейз героям знову ж таки допомагає Матінка Дот, виступаючи вже у функції чарівного помічника. За вказівкою старої вони сідлають віслиюка, у якого був перетворений Даск (“*We will all mount upon the back of the ass, who shall bear us to Moonshine...*” [17, с. 40–41]), і вирушають до королівства. Появою героя й принцеси в царстві *Golden Cloud* реалізується функція розв’язки першого ходу казки «**повернення**», адже саме королівський палац слугував місцем відправки героя на пошуки зловмисника: “*In the distance shone the glinting crest of a winding river <...> “Look, look!” she said. “This is Golden Cloud. It is my home*” [17, с. 42]. Цією функцією завершується перший хід казки.

Функції «переслідування героя» й «спасіння від переслідування», які йдуть за поверненням героя до місця відправки відповідно до послідовності В. Проппа, у літературній казці Ата Вестбурі опускаються, як і функції додаткової групи.

Другий хід казки завершується одруженням героя з принцесою: “*...he should marry Princess Silverhaze. And they were married*” [17, с. 46], що актуалізує в художньому тексті функцію «**весілля**».

Слід зазначити, що композиційно-сюжетна організація австралійської літературної казки «Золота хмара» не вичерпується послідовністю функцій дійових осіб В. Проппа. Наявні структурні елементи, що не відповідають теорії вченого, зокрема вступний і прикінцевий коментар наратора, а також його відступи й роздуми.

Так, у вступному коментарі наратор запрошує читачів пізнати нову невідому країну: “*AUSTRALIA! Hast tho no enchanted castles within thy vast domain? <...> Come, youngsters, draw up your chairs. Come, mothers <...> Form up, gentle men, fathers, hard men of the world <...> I am going to draw aside the magic curtain which hides the great continent, marked on our map UNKNOWN*” [17, с. 9]. Із поданого текстового фрагмента вилучаємо концепт АВСТРАЛІЯ, опредметнений у семантиці лексичних одиниць *AUSTRALIA* і *UNKNOWN* на початку й у кінці коментарю наратора та реконструюємо концептуальну метафору АВСТРАЛІЯ Є НЕВІДОМЕ.

У відступах і роздумах наратора часто трапляються присвійні займенники *us, our, we*, наприклад: “*To smile widely is the fashion with us nowadays*”; “*If the human face be a mask (and who shall say it is not?) then what maskers promenade our streets with their masks set*” [17, с. 34–35]; “*Oh! what sordid slaves are we*” [17, с. 44]. У такий спосіб наратор, з одного боку, ніби сам входить у дію казки, ставить себе поруч зі своїми героями, а з іншого – залучає читачів до співтворчості й діалогу.

Особливість композиційно-сюжетної організації літературної казки «Золота хмара» полягає й у тому, що вона не завершується традиційним для казок щасливим кінцем, реалізованим через функцію «весілля». У прикінцевому коментарі наратор несподівано повертає нас у золоту копальню, описану в початковій ситуації казки. Герой прокидається від звернення до нього його товариша й розуміє, що всі його рідзв’яні пригоди були лише сном: “*Come, Samson, wake up, man. <...> And the Nugget, sitting up and rubbing his eyes, saw that he was still in the drive of the gold mine, with his relieving mate standing over him. The poor fellow – HAD ONLY DREAMED*” [17, с. 47]. Слід зазначити, що композиційний прийом оформлення казкових подій у вигляді сну є характерним як для творчості Ата Вестбурі, так і для австралійської літературної казки взагалі. У використанні цього прийому можна прослідити зв’язок із архетипними уявленнями про світ аборигенів Австралії, які вірили в так званий період Сновидінь. *Dreamtime* у розумінні аборигенів є часом, коли на землі панували духи – творці всього живого. Священі дії цих предків і їх настанови, що збереглися у вигляді міфів і легенд корінних австралійців, лягли в основу тих законів всесвіту, норм функціонування суспільства аборигенів, правил поведінки в тих чи інших ситуаціях, яким беззаперечно слідували представники цього етносу [15, с. 23]. Ці міфологічні уявлення гармонійно ввійшли в австралійську культуру й літературу й стали є невід’ємними елементами національної картини світу.

Отже, композиційно-сюжетна організація літературної казки Ата Вестбурі «Золота хмара» втілюється в тримірній моделі (рисунок 2).

Модель композиційно-сюжетної організації казки включає два набори функцій дійових осіб (за теорією В. Проппа) і композиційні елементи, де з’являється наратор. Коментарі наратора обрамлюють перший і другий ходи казки, а також з’являються на різних етапах розвитку сюжету казки.

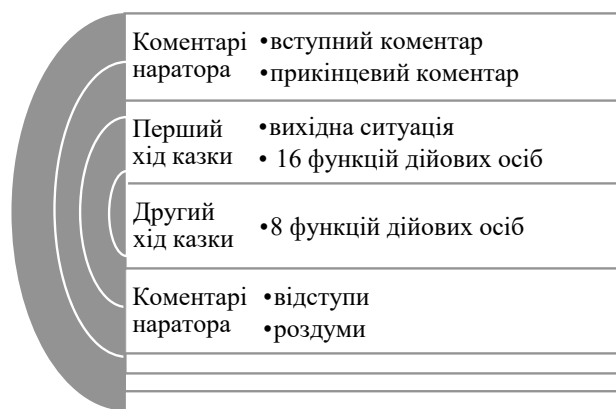

Рис. 2. Композиційно-сюжетна організація австралійської літературної казки Ата Вестбурі «Золота хмара»

Висновки. Дослідження композиційно-сюжетної організації австралійської літературної казки в термінах теорії В. Проппа показало, що в її структурі містяться моделі, складові частини яких відповідають функціям дійових осіб. У художньому тексті для дітей Ата Вестбурі «Золота хмара» також виділено композиційні елементи, що не властиві фольклорній казці, зокрема коментарі наратора. Перспективним убачається подальше дослідження культурологічної специфіки сюжету й композиції австралійських літературних казок і створення узагальненої моделі композиційно-сюжетної організації австралійської літературної казки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бремон К. Структурное изучение повествовательных текстов после В. Проппа. Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму. Москва: Изд. Группа «Прогресс», 2000.
2. Веселовский А. Историческая поэтика. Москва: Высшая школа, 1989. 404 с.
3. Греймас А.-Ж. Размышления об актантных. Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму. Москва: ИГ Прогресс, 2000. С. 153–170.
4. Єфименко В. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових нарративів (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 35 с.
5. Кожевников В. Литературный энциклопедический словарь. Москва: Сов. энциклопедия, 1987. 752 с.
6. Кожин В. Сюжет, фабула, композиция. Теория лит.-ры. Основные проблемы в историческом освещении литературы. Т. 2. Москва, 1964. 486 с.
7. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1986. 364 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Propp_2/index.php.
8. Пропп В. Морфология «волшебной» сказки. Москва: Лабиринт, 1998. URL: http://www.lib.ru/CULTURE/PROPP/morfologia.txt_with-big-pictures.html.
9. Солодова Е. Лингвокогнитивные характеристики композиции текста английских сказок Дж.К. Роулинг: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04. Харьков, 2008. 204 с.
10. Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 1996. 334 с.
11. Трессидер Дж. Словарь символов. URL: http://royallib.ru/book/tresidder_dgek/slovar_simvolov.html.
12. Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра. Москва: Лабиринт, 1997. 448 с.
13. Хализев В. Теория литературы. Учебник. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Высш. шк., 2004. 405 с.
14. Шкловский В. О теории прозы. Москва: «Федерация», 1929. 266 с.
15. Baglin D., Moor D. People of the Dreamtime. The Australians Aborigines. New York, Tokyo: Walker / Weatherhill, 1970. 136 p.
16. Wells Kathryn Australian children's books. URL: <http://www.australia.gov.au/about-australia/australian-story/austn-childrens-books>.
17. Westbury A. Australian Fairy Tales London: Ward, Lock, & Co., Limited, Warwick House, Salisbury Square, E.C. New York and Melbourne, 1897 . 360 p.